

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

จังหวัดเชียงใหม่เป็นจังหวัดที่มีพื้นที่มากที่สุดในบรรดาจังหวัดต่าง ๆ ของภาคเหนือ ปัจจุบัน ครอบคลุมพื้นที่ 20,107 ตารางกิโลเมตร มีอาณาเขตภาคเหนือของอำเภอแม่เมาะ อำเภอฝาง อำเภอเชียงดาว และกิ่งอำเภอเวียงแหง ติดต่อกับรัฐฉานของประเทศสาธารณรัฐสังคมนิยมแห่งสหภาพพม่า ด้านตะวันตกของอำเภอมก๋อย อำเภอดอยเต่า อำเภอแม่แจ่ม และอำเภอสะเมิงติดต่อกับจังหวัดแม่ฮ่องสอน ด้านตะวันออกของอำเภอแม่เมาะ อำเภอฝาง อำเภอสันทราย อำเภอพร้าว อำเภอดอยสะเก็ดและอำเภอสันกำแพง ติดต่อกับด้านตะวันตกของจังหวัดลำปาง และด้านใต้ของอำเภอสันกำแพง อำเภอสารภี อำเภอหางดง อำเภอสันป่าตอง อำเภอจอมทอง อำเภอฮอดและอำเภอดอยเต่าติดต่อกับจังหวัดลำพูนและด้านใต้ของอำเภอมก๋อยติดต่อกับจังหวัดตาก (ดวงจันทร์ อาภาวชิรุตม์ เจริญเมือง, 2537)

จังหวัดเชียงใหม่ นอกจากเป็นเมืองที่เคยรุ่งเรืองมาในอดีตอันยาวนาน มีประเพณีวัฒนธรรมงดงามที่สมควรรักษาสืบทอดให้ดำรงอยู่กับเมืองเชียงใหม่ตลอดไปแล้ว เชียงใหม่ยังมีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ ภูมิทัศน์สิ่งแวดล้อมก็ล้วนสวยงามรื่นรมย์ จากความสมบูรณ์ในทุก ๆ ด้านดังกล่าวนี้เองในช่วงที่ผ่านมารัฐจึงได้มีนโยบายพัฒนาจังหวัดเชียงใหม่ให้เป็นเมืองหลักทางเศรษฐกิจ (อุตสาหกรรมและบริการ) ของภาคเหนือตอนบนตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมระยะที่ 7 ทั้งในแง่วิถีชีวิตของประชาชนจังหวัดเชียงใหม่และรูปแบบเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงจากเดิม รวมถึงการใช้ทรัพยากรธรรมชาติซึ่งก่อให้เกิดทั้งผลดีและผลเสียต่อเชียงใหม่ทั้งในขณะนี้และแนวโน้มในอนาคต นับได้ว่าแผนพัฒนาดังกล่าวเป็นสิ่งผลักดันให้เชียงใหม่ต้องมีการขยายตัวทางด้านบริการ เพื่อรองรับการท่องเที่ยวและการอุตสาหกรรม โดยมีการลงทุนและประกอบธุรกิจทางด้านบ้านจัดสรร ร้านอาหาร โรงแรม และโรงงาน ส่งผลทำให้เกิดรายได้ของจังหวัดเพิ่มสูงขึ้น ซึ่งในขณะเดียวกันปัญหาของสิ่งแวดล้อมในเมืองก็ได้ปรากฏขึ้นอย่างชัดเจนเช่น ปัญหาน้ำ ปัญหาอากาศ ปัญหาขยะ ปัญหาจราจร ปัญหาทอดทิ้ง รุกล้ำ ทำลายโบราณสถานในรูปแบบต่าง ๆ ปัญหาภูมิทัศน์ ปัญหาด้านมลพิษ ปัญหาคารขาดต้นไม้และพื้นที่สีเขียวในเมือง เป็นต้น

ในช่วงเวลา 10 ปีที่ผ่านมาปัญหาสิ่งแวดล้อมในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ได้เพิ่มความรุนแรงขึ้น ซึ่งส่วนหนึ่งมาจากผลการพัฒนาเมืองเชียงใหม่ทำให้มีสิ่งก่อสร้างใหม่ ๆ ขึ้นอย่างรวดเร็วและขาดการควบคุมดูแล สร้างผลกระทบต่อภูมิทัศน์และต่อคุณภาพชีวิตของคนในเมืองเชียงใหม่ เช่น อาคารและสิ่งก่อสร้างรุ่นใหม่ที่มีขนาดใหญ่เป็นจำนวนมากได้บดบังและข่มความงามของอาคารเก่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรณีของสิ่งก่อสร้างทางศาสนา เช่น โบสถ์ วิหาร ที่ถูกตึกใหม่ ๆ ข้างเคียงข่มจนดูด้อยคุณค่า บางบริเวณมีอาคารสูงเท่า ๆ กันแต่สร้างด้วยรูปแบบที่ไม่ผสมกลมกลืน เช่น ใช้วัสดุก่อสร้างที่แตกต่างกันมาก ก็สามารถทำลายความงามของบริเวณนั้นได้ นอกจากนี้ยังรวมไปถึง ปัญหาความไม่เป็นระเบียบเรียบร้อยของสองฝั่งถนนที่บางครั้งความสวยงามของสิ่งแวดล้อมในเมืองได้ถูกทำลายและบดบังด้วยป้ายโฆษณาที่ไม่งดงามและไม่ประสานกลมกลืน หาบเร่ แผงลอย ล้อเลื่อนที่ผิดกฎหมาย และสิ่งปลูกสร้างชั่วคราวที่รูก้าอยู่ริมถนน ตลอดจนการจอดรถอย่างผิดระเบียบก็สามารถทำลายความสวยงามและความเป็นระเบียบของท้องถนนได้ ถนนในเมืองหลายแห่งยังมีสภาพไม่ดีเป็นอันตรายต่อประชาชนในบริเวณนั้น กองมูลฝอยและเศษอิฐ หิน ปูน ที่ทิ้งไว้ริมถนนหรือที่สาธารณะต่าง ๆ ทำให้ความงามของสถานที่เหล่านั้นถูกทำลายไปอย่างน่าเสียดาย การติดตั้งอุปกรณ์หรือส่วนประกอบต่าง ๆ ของอาคาร ตลอดจนระบบสาธารณูปโภค โดยไม่คำนึงถึงหลักการออกแบบ อาจทำให้คุณค่าความสวยงามของอาคารและภูมิทัศน์ของสองฝั่งถนนลดลง (ศิริชัย นฤมิตรเลขการ และประนอม ดันสุขนาน, 2531) สภาพเช่นนี้ทำให้เมืองมีสภาพไม่น่าอยู่ หากยังคงปล่อยให้สถานการณ์เช่นนี้ขยายต่อไป จะทำให้การแก้ไขเป็นไปได้ยากขึ้นเรื่อย ๆ

ดังนั้น ปัญหาสำคัญของเมืองเชียงใหม่อีกอย่างหนึ่ง ที่ซึ่งจำเป็นต้องได้รับการแก้ไขอย่างรวดเร็วควบคู่ไปกับการจัดการเมืองในด้านอื่น ๆ คือปัญหาด้านภูมิทัศน์ ปัญหานี้มีความเชื่อมโยงซึ่งกันและกันกับปัญหาอย่างอื่นเช่น ปัญหาจราจร ปัญหาการใช้พลังงาน ปัญหาการจัดการขยะและยังเชื่อมโยงกับเงื่อนไขปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม และระบบนิเวศน์ของตัวเมืองเชียงใหม่ ซึ่งผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการจัดการปัญหาภูมิทัศน์ คือผู้ประกอบการและชนชั้นกลาง เนื่องจากผู้ประกอบการเป็นสาเหตุของปัญหาส่วนชนชั้นกลางเป็นกลุ่มที่มีส่วนได้ส่วนเสียที่สำคัญที่น่าจะส่งเสริมบทบาทและการเข้าร่วมจัดการปัญหาอย่างชัดเจนมากขึ้น ผู้ศึกษาจึงสนใจที่จะศึกษาถึงบทบาทของชนชั้นกลางและผู้ประกอบการในการจัดการปัญหาภูมิทัศน์ในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ โดยมีคำถามว่าชนชั้นกลางและผู้ประกอบการมีความคิดเห็นอย่างไรต่อ สถานการณ์ของปัญหา สาเหตุหลักของปัญหา และมีบทบาทในการจัดการปัญหาอย่างไร ซึ่งข้อมูลที่ได้รับจากการวิจัยในครั้งนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการจัดการปัญหาภูมิทัศน์ในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่

1.2 วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาภูมิทัศน์ ที่เกิดจากผู้ประกอบการในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่
2. เพื่อศึกษาบทบาทของชนชั้นกลางและผู้ประกอบการ ผู้ซึ่งมีส่วนได้เสีย ในการจัดการปัญหาภูมิทัศน์ในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่
3. เพื่อหาแนวทางในการจัดการปัญหาภูมิทัศน์ในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่

1.3 ขอบเขตในการศึกษา

1.3.1 ขอบเขตของพื้นที่ศึกษา

พื้นที่ในการศึกษาคือในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่และบริเวณใกล้เคียง ซึ่งประกอบไปด้วย 4 แขวง คือ

1. แขวงกาวิละ มีพื้นที่ 11.4 ตารางกิโลเมตร ประกอบด้วย ตำบลฟ้าฮ่าม ตำบลวัดเกต ตำบลหนองป่าครั่ง ตำบลท่าศาลา ตำบลหนองหอย ใช้ศูนย์บริการสาธารณสุขสันป่าข่อยเป็นสำนักงานแขวง
2. แขวงศรีวิชัย มีพื้นที่ 9.2 ตารางกิโลเมตร ประกอบด้วย ตำบลสุเทพ ตำบลศรีภูมิบางส่วน ตำบลพระสิงห์บางส่วน ตำบลช้างเผือกบางส่วน ใช้สถานีดับเพลิงช้างเผือกเป็นสำนักงานแขวง
3. แขวงเม็งราย มีพื้นที่ 7.7 ตารางกิโลเมตร ประกอบด้วย ตำบลหายยา ตำบลช้างคลาน ตำบลป่าแดด ตำบลพระสิงห์บางส่วน ใช้ที่ทำการแขวงโยธา 3
4. แขวงนครพิงค์ มีพื้นที่ 11.7 ตารางกิโลเมตร ประกอบด้วย ตำบลป่าตัน ตำบลช้างม่อย ตำบลศรีภูมิบางส่วน ตำบลช้างเผือกบางส่วน ใช้สำนักงานเทศบาลนครเชียงใหม่เป็นสำนักงานแขวงชั่วคราว

1.3.2 ขอบเขตด้านประชากร

กลุ่มตัวอย่างในการศึกษาแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ

1. กลุ่มชนชั้นกลางที่อาศัยและ/หรือทำงานประจำในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ จำนวน 480 คน
2. กลุ่มผู้ประกอบการในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่จำนวน 480 คน

1.3.3 ขอบเขตของเนื้อหาที่ทำการศึกษา

จะทำการศึกษาตามประเด็นและกรอบเนื้อหาดังต่อไปนี้

1. สถานการณ์และผลกระทบของปัญหาโดยทั่วไปของปัญหาที่เกิดจากผู้ประกอบการ
2. บทบาทของชนชั้นกลาง ผู้ประกอบการในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ที่มีต่อการจัดการปัญหาภูมิทัศน์
3. แนวทางในการจัดการปัญหาภูมิทัศน์ในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่

1.3.4 ขอบเขตของระยะเวลาที่ทำการศึกษา

ใช้เวลาในการศึกษาระหว่างเดือนเมษายน – พฤศจิกายน 2546

1.4 นิยามศัพท์เฉพาะในการศึกษา

ผู้ประกอบการ หมายถึง ผู้ที่ประกอบอาชีพด้านธุรกิจ การค้า ห้างร้าน โดยเสียค่าธรรมเนียมในการบำบัดน้ำเสียประเภทครัวเรือน และหรือประเภทสถานประกอบการซึ่งตั้งอยู่ในเขตเทศบาล

ชนชั้นกลาง หมายถึง ผู้ที่อาศัยในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่และมีรายได้หลักตั้งแต่ 6,000 บาท เป็นต้นไป แต่ไม่เกิน 12,000 บาท ต่อเดือน จากการประกอบอาชีพ ต่าง ๆ ทั้งของภาครัฐและภาคเอกชน

บทบาทชนชั้นกลาง หมายถึง การที่ชนชั้นกลางมีการดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวกับการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมด้านภูมิทัศน์ตามตำแหน่งหน้าที่ที่บุคคลนั้นสังกัดอยู่ เช่น เป็นสมาชิก ชมรม กรรมการชุมชน

ภูมิทัศน์ (Landscape) หมายถึง องค์ประกอบต่าง ๆ ของสิ่งแวดล้อมทั้งที่เป็นธรรมชาติ (Natural Landscape) และเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น (Cultural Landscape) และมีผลต่อทัศนียภาพด้านความสวยงาม ความเหมาะสม ความเป็นระเบียบ และความเป็นเอกลักษณ์

การจัดการปัญหาภูมิทัศน์ หมายถึง การป้องกันและแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับภูมิทัศน์ทั้งที่เป็นธรรมชาติและเป็นสิ่งทีมนุษย์สร้างขึ้น ไม่ให้มีผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของประชาชน ต่อความสวยงามของเมือง และให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย ตลอดจนเพื่อรักษาความเป็นประวัติศาสตร์ และเอกลักษณ์ของเมือง โดยผู้ประกอบการและชนชั้นกลาง

มลพิษ (Visual Pollution) หมายถึง ทัศนียภาพที่ก่อให้เกิดความไม่เป็นระเบียบเรียบร้อย ความไม่สวยงาม ได้แก่ปัญหาที่เกิดจากสภาพภูมิทัศน์หรือทัศนียภาพถูกทำลาย ความทรุดโทรมแออัดของอาคารสิ่งก่อสร้าง ความขัดแย้งของสถาปัตยกรรม รวมถึงสภาพความไม่เป็นระเบียบเรียบร้อยของสิ่งต่าง ๆ เช่น การติดตั้งป้ายโฆษณาที่ไม่เป็นระเบียบ การวางหาบเร่ แผงลอยเกะกะบนทาง และความสกปรกรกรุงรังของบ้านเมือง เป็นต้น

1.5 ข้อตกลงเบื้องต้นของการวิจัย

การศึกษาในครั้งนี้มีข้อตกลงเบื้องต้น คือ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษากับชนชั้นกลางและผู้ประกอบการที่มีภูมิลำเนาในเขตเมืองเชียงใหม่เป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากเป็นผู้ที่รับทราบปัญหาและความเคลื่อนไหวของปัญหาตลอดจนการแก้ไขปัญหาอยู่ตลอดเวลา นอกจากนี้ก็จะศึกษาจากผู้ที่มีภูมิลำเนาจากที่อื่น และทำการศึกษาเฉพาะปัญหาภูมิทัศน์ที่เกิดจากผู้ประกอบการเท่านั้น เพราะจากการที่จังหวัดเชียงใหม่มีความเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจ จึงส่งผลทำให้มีการประกอบกิจการเพิ่มขึ้น เพื่อสนองความต้องการของประชาชน และปัญหาที่เกิดขึ้นด้านภูมิทัศน์ส่วนใหญ่จึงมาจากสถานประกอบการ